

HYLLINGE OG OMEGN I FOR- HISTORISK TID.

(*N. C. Nielsen*).

Danmark var i Stenalderen dækket med Egeskov; men Egene stod spredt med de vældige Kroner hvælvede over tæt sammenfiltret Underskov af Hassel, Tjørn m. m., og inde i Skovtykningen holdt de vilde Dyr til. Dog kunde der hist og her langs Aerne og Søerne være aabne græsklædte Strækninger, frodige Engdrag, der ligesom laa og ventede paa, at Husdyrflokke skulde tage dem i Brug.

Ind gennem Skovlandet var Aerne de eneste naturlige Færdselsveje, og mange af disse Aaløb var dengang mere vandrige end nu, fordi Landet Nord for en Linie fra Nissum Fjord Syd om Nyborg til Vestmøen laa lavere end i nyere Tid. Her i Sydvestsjælland laa Landet under denne Stenaldersænkning maaske $1\frac{1}{2}$ a 2 m lavere end i vore Dage, nok til, at mange af Nutidens Enge, Moser og andre lavtliggende Steder maa have været Søer, og til, at Vandløbene baade var dybere og bredere, saa det blev muligt paa Baade at færdes langt omkring i Landets Indre. Først hen i Bronzealderen, efter 2

å 3000 Aars Forløb, var den nævnte Del af Landet hævet til dens nuværende Højde over Havet; men paa Grund af Skovrigdommen og daarlige Afløbsforhold var der selv da meget mere vandrigt end nu.

Da nu Danmarks Befolkning i Stenalderens sidste Tidsrum, den yngre Stenalder, efterhaanden ombyttede Livet som Samlere, Fiskere og Jægere ude ved Kysterne med Livet som Hyrder inde i Landet, har man selvfølgelig mest holdt sig til de mere aabne Steder, de græsklædte Strækninger langs Søerne og Aerne, hvor man til en Tid uden at have faste Bopladser rejste med Husdyrene fra Græsgang til Græsgang (fra „Løse“ til „Løse“). Om Sommeren kunde Køerne fraadse i Engenes frodige Græs, medens Faar og Geder snarere holdt til paa højere liggende mere tørre Steder, og Svinene levede højt af Agern inde i Skovene. Men om Vinteren kunde det maaske nok ofte være vanskeligt at holde Husdyrbestanden oppe ved det om Sommeren indsamlede Foder.

Lidt efter lidt kommer visse vildtvoksende Planter Frø til at spille en stedse større Rolle som Næringsmiddel for den Tids Mennesker, og man faar om Sommeren mere og mere travlt med at indsamle Frøene af disse Planter: Hirse, Hvede og Byg, og Tid efter anden finder man paa at fremtvinge mere ved paa visse Steder at gøre disse nyttige Planter eneraadende. Man rydder en Plads for anden Plantevækst og for Sten, helst paa Steder, hvor Jorden er let at arbejde i, og saa saar man Frøkornene i den tilberedte Jord. Man har begyndt paa en ny Næringsvej: Landbruget. Men medens Hyrdelivet kræver en stadig Omflakken, binder Landbruget Folk til bestemte Steder, og med det frembrydende Landbrug

følger derfor efterhaanden faste Boplads omkring i Landets Indre.

En saadan Boplads fra den yngre Stenalder er der fundet Spor af ved Hyllinge, lidt Vest for Byen ved Enghaven, der under Stenaldersænknningen maa have været en Sø med et temmelig vandrigt Afløb til Saltø Aa. Banen fra Næstved til Slagelse gaar nu hen over de Steder, hvor i forhistoriske Tider lerklinede Hytter maa have ligget ved den lille Søs Bredder i Ly af store vilde Skove, og hvor Mennesker gennem Aarhundreder færdedes, Slægt efter Slægt i Strid og Stræb, for saadan noget som c. 5000 Aar siden. Saadanne Stenalderboplads vil man sikkert efterhaanden kunne finde Spor af flere Steder her paa Egnen, særlig paa letmuldede Skraaninger og Flader langs Aaløbene og Mosedragene, f. Eks. langs Susaaen, Saltø Aa, Harrested Aa, omkring Lungen ved Tornemark og Mosen ved Bisserup og Bjørnebæk. Stenaldergravene kan i enkelte Tilfælde vise Vej; men da Egnen omkring saadanne gamle Boplads vel nok som Regel har været under Dyrkning gennem Aartusinder, er efterhaanden Gravstenene ført bort, og Højene pløjet ud. Kun paa Steder, hvor Jorden til sene Tider har været skovdækket eller har ligget uopdyrket hen, fik de Lov til at blive staaende, indtil de i vor Tid blev fredede Minder, f. Eks. Runddyssen ved Bjørnebæk og Langdyssen i Gunderslev Skov.

En Stamme, en Del af en Stamme eller en Familie, som ad Saltø Aa var trængt ind i Landet, har saa efter kortere eller længere Tids Forløb taget fast

Ophold omkring Søen derude Vest for Hyllinge. Her rejste de deres simple Hytter, og her begyndte de at drive Kornavl paa den lette sandmuldede Jord. Men Kvægavl har sikkert fremdeles været den vigtigste Næringsvej for dem, og deres Kvægflokke kunde finde gode Græsgange omkring Søen og paa Engene højere oppe ved Aaen, Aaengene (Aløse = Arløse?). Ved den gamle Søbred, særlig mod Nord, kan man paa Steder samle Bunker af Flintspaaner, Flækker, Knuder, Skrabere, Knusesten, Bor og Brudstykker af fint slebne Økser og Mejsler, og paa Høvsbjerg (Bjerget med Højene), der i hine fjerne Tider hævede sin stejle stenbestrøede Top over Egnen med mørke Skove som Baggrund, findes ligeledes Stenaldersager, ildskørnet Flint og Rester af Menneskeskeletter. Høvsbjerg var Gravplads, maaske ikke alene i Stenalderen, men ogsaa i følgende Tidsrum. Det har tidligere været meget højere og stejlere, end det er nu. Dels er Masser af Muld og Grus gennem de svundne Tider ved Regnvandets og Menneskers Virksomhed fra Bjergets Sider ført ned i Sænkningerne omkring det, og dels er Masser af Grus og Sten fra dets Top kørt ud paa Egnens Veje.

Nu laa Bopladsen altsaa et eller andet Sted i Nærheden af Søen, maaske temmelig spredt omkring den, i Læ af store Skove, som randede Synskredsen til alle Sider, og i samme Forhold som Beboernes Antal øgedes, voksede i Udstrækning det dyrkede Omraade. Der udviklede sig en ejendommelig Kultur, der ikke var saa ringe, som man maaske kan være tilbøjelig til at tænke sig den. Man kendte ikke Metaller, men forarbejdede Vaaben og Redskaber af Flint og andre Stenarter, af Ben, Horn, Træ og Ler.

De fint tilhuggede og smukt slebne Flintredskaber vidner ikke alene om stor teknisk Dygtighed i Behandlingen af det vanskelige Raaemne, men ogsaa om Formsans og Skønhedssans. At Mennesker boede og færdedes her paa disse Egne gennem hele den yngre Stenalder, altsaa fra c. 3000 til 1400 før Kristi Fødsel, kan man skønne deraf, at de forskellige Tidstyper af Økser, tyndnakkede og tyknakkede, findes Side om Side. I Enghaven og paa Marker og i Moser her i Omegnen har man fundet mange hele, særdeles smukke Flintredskaber, af hvilke vel nok en Del har været Ofre til Guderne, medens andre viser os, hvor Bopladsens Mennesker færdedes paa deres Jagtudflugter.

Man forstod ogsaa at forme smukke Kar af det vaade Ler og at gøre dem holdbare ved Brænding; men Levninger af saadanne brændte Lerkar har man endnu ikke fundet her. De Rester, som har været i Pløjelaget, er selvfølgelig knuste og forvitrede; men maaske man paa visse Steder i dybere Lag vil kunne finde Vidnesbyrdene om, at ogsaa Pottemageriet blev drevet. Man forstod sikkert ogsaa af Faarenes Uld at væve grove Tøjer, og af det gule Rav og Vilddyrenes Tænder lavede man Smykker.

Bopladsen maa have været som en Lilleput af en Stat, en lille Verden for sig selv, og kun sjældent traf man Folk fra andre Bopladser, maaske kun, naar man under Jagtudflugter kom længere bort fra Hjemmet, end man plejede, og saa kunde det jo ske, at saadanne Møder blev til blodige Stævner, hvis vilde Gny gjaldede i de store stille Skove.

Naar et af det lille Samfunds Medlemmer døde, sørgede man med stor Omhyggelighed for at jord-

fæste Liget paa Gravpladsen deroppe paa Høvsbjerg, hvor Slægterne havde deres Dysser, og hvor i Stenalderens sidste Aarhundreder og i Broncealderens første Tid Gravkisterne blev sat af udkløvede Sandstensplader. Det er især i Resterne af disse Gravkister, at man for ikke ret mange Aar siden har fundet Skeletdele, f. Eks. Kranier og Laarben. Men her som andre Steder paa gammeldyrket Omraade er ellers Stenaldergravene ødelagt i Tider, da man ikke havde Sans for Betydningen af at bevare saadanne gamle Minder. Gravpladser lignende den paa Høvsbjerg vil man sikkert kunne finde Spor af flere Steder paa Egnen, især i grusede Bakker.

Paa Baade, som man ved Ildens Hjælp havde udhulet af Eggestammer, færdedes man paa Aaer, Søer og Fjorde, og ad Saltø Aa, Herrested Aa og Susaa søgte man fra disse Egne ud til Havet, hvor man samlede Muslinger og fangede Fisk i Garn. Udbyttet fra saadanne Strandture blev saa sejlet hjem til Bopladserne, hvor saavel Fiskene som Skaldyrene jo nok kunde give en kærkommen Afveksling i den daglige Levemaade. Derfor finder man ikke saa sjældent mellem Flintsagerne Brudstykker af Muslingeskaller.

Der fortælles, at man for en Del Aar siden paa Kvislemarksiden af Enghaven ved Gravning fandt en Baad, som rimeligvis var udhulet af en Træstamme; men da man ikke anede, hvilken sjælden Skat saadan en gammel Baad maaske var, lod man den vel nok ganske stille forsvinde i Brændebunken.

Det er med underlige Følelser, man færdes paa Steder, hvor alt tyder paa, at Slægter har levet og virket for 4 a 5000 Aar siden, og Fantasien søger at

fremtrylle et Billede af Livet og Naturforholdene i disse fjerne Tider. Man ser Flinten ligge i Muldens Overflade, blinkende i Solen. Man finder en lang og skarp Flække, som den Dag i Dag bærer Mærker af, at den har været skæftet og brugt som Kniv. Man finder maaske en Flintkugle, fuldstændig dækket af Slagmærker. Den har først været brugt som Slagsten ved Flinttilhugningen, og siden, da den havde faaet Kugleformen, blev den rimeligvis brugt som Knusesten, og man kan forestille sig en Kvinde siddende paa Knæ foran en stor udhulet Sandsten med den i Hænderne, travlt beskæftiget med at grutte Korn til Brød. Man tager en Skraber i Haanden og forestiller sig, hvorledes en Mand for Aartusinder siden huggede den ud af en Skiveblok og tildannede den til et for ham nyttigt Redskab, hvorledes den blev brugt, naar han lavede et eller andet Redskab af Træ, og hvorledes den saa, da Tider med ny Opfindelser naaede frem til disse Egne, som en værdiløs Ting blev slængt til Side. Den ser ud i Dag som for Aartusinder siden; Slagmærke, Slagbule og den skærpede Rand staar der helt uforandret i den næsten uforgængelige Flint.

Saa trængte endelig c. 1400 før Kristi Fødsel en i de gamle Kulturlande længe kendt Opfindelse frem til det fjerne Norden. Det var Broncen. Ogsaa her i Hyllingeegnen har man en Dag med dyb Undren set det guldsinnende Metal, der snart foraarsagede en hel Revolution af Levesættet og blev Bærer af en hel ny Kultur.

Skønt Flintredskaber til Skovrydning og andet

svært Arbejde var de bedste og sikkert fremdeles blev brugt i lange Tider, saa var der dog mangfoldige Omraader, hvor Broncen fandt Anvendelse, f. Eks. til Vaaben, til mange Slags skærende Redskaber, til Husholdningsgenstande, Smykker osv.

Man kom i Handelsforbindelse med Landene mod Sydøst, og for Skind og Rav fik man det uundværlige Metal Broncen. Sammen med Broncen kom Guldet hertil. Man lærte at bygge Skibe, der over Østersøen og op ad Mellemeuropas Floder kunde besørgere Vareudvekslingen mellem Norden og Syden.

Men Kendskabet til og livligt Samkvem med mere kultiverede Folk gav Kulturudviklingen herhjemme et vældigt Stød fremad. Det viste sig sikkert i bedre Byggeskik, som det viste sig i Klæder af smukt vævet og farvet Tøj, i prægtige Vaaben og Smykker: Økser, Zelter, Paalstave, Spyd, Sværd, Dolke, Knive, Skjolde, Spiralringe, Pandesmykker, Halssmykker, Brystsmykker osv. Der blev sikkert foruden den fri Stand af Krigere, Handelsmænd og Jordejere tillige en Trællestand, der maatte udføre alt det grove Arbejde, mens de fri Mænd vandt Ære og Rigdomme ved Krig og Handel. Kunstsans og Kunstfærdighed gav sig Vidnesbyrd i de mesterlig udførte Forsiringer og i de næsten formfuldendte Vaaben, Redskaber og Smykker og vidner om en i mange Retninger højt udviklet Kultur. Selv Tonekunsten dyrkedes, og bløde Melodier og rungende Kamptoner kunde klinge fra Lurerne, hvorpaa man endnu den Dag i Dag kan blæse Melodier rent og smukt.

Af fremmede Folk lærte man efterhaanden ny Gravskikke. Ligbrænding blev i Tidsrummets sidste Halvdel almindelig, og Asken og Benresterne af de

brændte Lig gemtes enten i Lerkrukker, Gravurner, som indsattes i gamle Stenaldergrave, eller i smaa Stenkister, hvorover der opkastedes runde Jordhøje, eller ogsaa blev Resterne fra Ligbrændingen uden Stensætning nedlagt i en Jordhøj. Fra Broncealderens første Tid stammer maaske en Del af de Gravkister, man i Høvsbjerg har fundet Rester af, hvorimod Uglehøj ved Tornemark og de syv Høje ved Karebæk sikkert stammer fra den yngre Broncealder. I Uglehøj er der Brandpletter med Aske, Kul og Stumper af brændte Menneskeben. Man mener, at ca. $\frac{1}{5}$ af alle Landets Broncealderhøje er ødelagte, og Ødelæggelsen maa jo selvfølgelig have været mest grundig paa Egne som Hyllingeegnen, hvor Jorden rimeligvis har været under Dyrkning lige saa længe, som der overhovedet har været Agerdyrkning i vort Land.

Fundene fra Broncealderen frembyder ikke den myldrende Mangfoldighed som Stenalderfundene, og her paa Egnen har man, saa vidt jeg ved, kun fundet et Par Bronceringe, nogle enkelte Bronzeøkser, en Zelt osv.

Her findes ingen Spor af Broncealderbopladser, og man ved ikke, om man endnu hovedsagelig boede paa de samme Pladser som Stenalderfolket, eller om allerede dengang Grunden blev lagt til de ældste af Egnens Landsbyer, f. Eks. Hyllinge, Vinninge (Fuirendal), Arløse og Holløse.

Søen i Enghaven var allerede hen i Broncealderen ved Landets Hævning til Dels tørlagt, og paa Strækninger af den gamle Søbund har der sikkert været gode Græsgange for Husdyrene.

Høvsbjerg har altsaa efter alt at dømme fremdeles været Gravplads, og man kan forestille sig, hvor-

ledes man Gang paa Gang gennem Bronzealderens Aarhundreder i prægtige Optog af guld- og bronzesmykkede Mænd og Kvinder under Lurblæsning har ført de fri Mænds og Kvinders Lig op til Gravlægningen eller Baalfærden paa Bjærget, der uden for det dyrkede Omraade kronet med Høje tegnede sin Profil mod de mørke Skove.

Omtrent 400 f. Kr. F. kom Kendskab til Jernet til Danmark, og en ny Tid, Jernalderen, oprandt. Jernet, det nyttigste af alle Metaller, blev Bærer af en Kulturudvikling, der er fortsat lige til vore Dage.

Med Redskaber af Jern blev det i højere Grad end tidligere muligt at rydde Skov og opdyrke Ødemarker, saa man maa sikkert regne med, at der med Hensyn til Danmarks Bebyggelse skete en vældig Udvidelse i den ældre Jernalder, saa der paa Græsgange og paa Rydninger dannedes ny Boplads, og mangen gammel Boplads fra ældre Tid er sikkert nu, da man med Jernredskaberne kunde behandle den svære mere frugtbare Jord, bleven flyttet.

Man kan saaledes tænke sig det muligt, at Folk fra Boplads derude omkring Enghaven i den ældre Jernalder flyttede hen til det Sted, hvor nu Hyllinge ligger, fra de lette, mindre frugtbare Jorder derude til de svære, mere frugtbare Jorder, som her findes.

Hvorvidt Navnet „Hyllinge“ er flyttet med, kan man ikke sige noget bestemt om. Endelsen „inge“ skal jo betyde „Beboere“, og den er vist altid knyttet til et Forled, der nævner en eller anden Natur-ejendommelighed. Disse Forled er Ord, der er saa ældgamle, at man i de allerfleste Tilfælde er ude af

Stand til at forklare dem; men man kan jo saa prøve paa at gætte sig frem.

Man kan da tænke sig, at de Folk, der boede omkring den lille Sø eller „Høl“ (d. e.: Vand, der stemmes op i en Sænkning omkring et Aaløb) fik Navnet „Høllinge“ (Beboerne ved Høl). Dette Navn fulgte dem selvfølgelig til deres ny Boplads, og Stammens Navn kom saa efterhaanden til ogsaa at betegne Stedet, Bopladsen, hvis Navn saaledes blev „Høllinge“ eller „Hyllinge“.

Omtrent samtidig med, at Grunden saaledes blev lagt til Nutidens Hyllinge, blev maaske af andre Folk fra Egnen omkring Enghaven rejst en By paa de gamle Græsgange ved Aaen Nordvest for Enghaven, og denne By fik selvfølgelig Stedets gamle Navn: Aløse = *Arløse* (Aagræsgangene?). Ligeledes er paa omtrent samme Tid andre Byer vokset frem paa disse Egne: *Vinninge* („Vin“ kan være det samme som „løse“, altsaa betyde Græsgang, og „Vinninge“ kan da betyde: Beboerne paa Græsgangen), *Vallinge*, som nu er forsvunden, men hvis Navn er bevaret i „Vallensved“, d. e. Vallinges Skov („Val“ = Græs-slette, og „Vallinge“ kan altsaa være „Beboerne paa Græssletten“), og *Holløse* („Høl“ er Navnet paa en Udvidelse eller Fordybning ved en Aa, og „løse“ = Græsgange, altsaa kan „Holløse“ betyde „Græsgangene ved Høl“).

Det er ikke utænkeligt, at der i Egnen her har været flere Byer med Endelserne „inge“ og „løse“, Byer, som under Forhold, der senere omtales, fik ny Navne.

Vi kan da tænke os, at en gammel dansk Landsby, f. Eks. Hyllinge, paa den Tid laa, hvor den endnu

ligger, men mere sammentrængt, omtrent midt i den nuværende By, hvor endnu en stor rundagtig Plads kan paavises. Den sorte fede Jord paa og omkring denne Plads vidner tydeligt om ældgammel Bebyggelse. Ved den ene Side af Bypladsen (Byforten) fandtes det store Gadekær, som nu er fyldt, og rundt om Pladsen laa Gaardene tæt sammenbyggede og bestaaende af svære Bjælkehuse. Fra Byforten, hvor Byens Kvæg dreves ind om Natten, gik brede Veje (Markforter) gennem Bymarken mod Vest ud til Eng-haven, mod Øst og Syd ud til Udmarkerne (Oredrevene) og mod Nord til den nærliggende indhegnede Skov (Hagenskov), hvor Byens Svin gik paa Olden. Bymarken dreves i Fællesskab og var delt i 3 Vange: Rugvangen, Bygvangen og Græsvangen; men hver Vang var igen delt i flere Dele efter Jordens Beskaffenhed, og hver af disse mindre Dele var saa delt i lige saa mange Stykker, som der var Gaarde i Byen. Kun et mindre Jordstykke ved eller omkring hver Gaard var uden for den fælles Drift og til Bondens fri Raadighed, det var Toften. Paa Byforten var Bystævnet, en Kreds af Sten omkring et Træ. Her samledes Bønderne til Drøftelse af alt, hvad der vedrørte Fællesdriften, og alle Byens Anliggender i det hele taget. Forhandlingerne paa Bystævnet ledes af den ældste eller af den mest ansete af Byens Bønder; han kunde betragtes som det lille Samfunds Høvding. Det var ikke saa sjældent, at en Mand huggede sit Navn med Runer ind i sin Sten paa Bystævnet. Saadan en Sten med enkelte Runetegn, der danner et Navn, er indmuret i Væggen i Vaabenhuset i Egeslevmagle Kirke.

Den Tid af Jernalderen, der ligger mellem Aars-

tallene ca. 375 og ca. 600 e. K. F., kaldes Folkevandrings-tiden. Da var Europas Folkehav som en kogende Gryde. Hunnerne, et vildt mongolsk Folk, trængte ind i Europa, undertvang de slaviske Folk og bevirkede, at germanske Folk, der uden for Romer-rigets Grænser boede i et bredt Bælte fra Sortehavet i Syd til Landene omkring Østersøen i Nord, kom i Bevægelse og trængte ind i det vestromerske Rige, der fuldstændig opløstes. Vestgoter, Østgoter, Franker, Burgunder, Longobarder, Angler, Sakser og Vandaler, hele Folkeslag kom i Bevægelse. Hunnerne standsedes i Frankrig og maatte trække sig tilbage mod Øst; men Folkevandringen blev ved, og først omkring ved Aar 600 blev der igen nogenlunde Ro i vor Verdensdel.

Det er rimeligt, at denne vældige Bevægelse i de germanske Folk Syd for Østersøen har sendt Dønninger til Frænderne heroppe i Norden, saa ogsaa de kom i Bevægelse. Man kan da tænke sig, at en med vort Lands Beboere beslægtet Stamme, maaske Danerne, der oprindelig skal have boet i det sydlige Sverrig, Øst fra trængte ind og erobrede Landet, der saa efter dem blev kaldt Danmark, Danernes Omraade. Men Danernes Angreb har selvfølgelig haft sin største Kraft i Begyndelsen og er blevet svagere og svagere, jo længere de naaede mod Vest, medens samtidig Modstanden mod dem var voksende, saa de efter Erobringen af de danske Øer maaske har været standset for en Tid af Jyderne, og maaske naaede de aldrig frem til visse Dele af Jylland.

Nu har vi en Mængde Landsbyer, hvis Navne bestaar af Personnavne med Endelsen „lev“, og de Personnavne, vi finder i disse Bynavne, skal være

af samme Type som dem, vi finder i de ældste af Runeindskrifterne, der netop stammer fra den Tid, da Dønningerne fra Folkevandringen kan være naaet herop i Norden, og fra den Tid, da Danerne kan være trængt ind i vort Land.

Der har staaet blodige Kampe, inden Danerne vandt Fodfæste og bosatte sig enten i nydannede Byer paa Rydninger og Oredrev eller i de gamle Byer, som de bemægtede sig, og i begge Tilfælde fik Byerne Navn efter de ny Herrer. Det Omraade, der blev dem overladt, kaldtes deres „Leve“. Man kan derfor tænke sig, at mangen gammel By med Endelsen „inge“ eller „løse“ fik ny Navne.

Er der nu noget, der vidner om, at der ogsaa her i Hyllingeegnen har staaet Kampe mellem de oprindelige Beboere og et indtrængende beslægtet Folk, maa-ske Danerne? Ja, — det fører Egnens Stednavne Vidnesbyrd om. Vi har nemlig her paa Egnen mange Byer med Endelsen „lev“: Gunnerslev, Sneslev, Førslev, Haarslev, Benslev, Venslev, Ørslev og Egeslev, hvilke Byer som en Kile er sprængt ind mellem de gamle Byer med Endelserne „inge“ og „løse“, som i Grupper og Rækker endnu findes i betydeligt Tal paa Sydvestsjælland frugtbare fra de ældste Tider dyrkede Egne: Holløse, Vallinge (?), Hyllinge, Arløse, Vinninge (Fuirendal), Syllinge og Snedinge, alle Sydøst for „Lev“-Byerne, og Nord for disse: Jælinge, Vemmeløse, Gimlinge, Skørpinge og Pebringe (Falkensten).

Man kan da forestille sig, hvilken Bevægelse det har vakt, da Fjenderne nærmede sig disse Egne, hvorledes Ilbud er sendt fra By til By for at kalde hver vaabnfør Mand ud til Kamp mod de vilde „Daner“,

hvis Ry var gaaet viden om Land, og man kan ane, hvilke blodige Kampe her har staaet, inden „Danerne“ i Fred kunde bo paa de dem overladte Omraader, der til vore Dage i Stednavnene har bevaret deres Høvdingers Navne: Gunnar, Snie, Frøger(?), Hase, Vind, Ben, Øther og Eke.

Danerne blev den herskende Stamme i Danmark, deres Konger boede i Lejre, og ud over Landet blev det Danernes Høvdinge, der ragede frem over Folkets Masse, undtagen i Sydvestjylland, hvor der ikke findes et eneste Bynavn med Endelsen „lev“, hvilket tyder paa, at de under deres Indtrængen i Landet ikke naaede saa langt frem.

I Jernalderen var Folkemængden i Danmark sandsynligvis stærkt voksende, og Bopladserne har ikke kunnet ernære deres Beboere. Overbefolkningen tillige med den ubændige Kraft, der i Tidsrummets sidste Aarhundreder fyldte Nordboerne, maatte have Afløb, og det skete i Vikingetogene i Tiden fra ca. 700 til 1000 efter Kristi Fødsel.

En vældig Kamplyst og Tørst efter Ære og Bytte greb Nordboerne. Paa deres Drageskuder for de over Havene til fremmede Lande, hvor de med uimodstaaelig Kraft for frem med Ild og Sværd, myrdende og plyndrende. Det, som deres eget Land ikke kunde give dem, hentede de derude: Guld og Sølv, Klæder, Fødevarer osv. Ogsaa Fanger tog de, og disse Fanger forøgede den vist allerede i Forvejen talrige Trællestand herhjemme. I de Tider skælvede Europa for Nordens Vælde, og rundt omkring i de

kristne Landes Kirker bad man: „Gud fri os fra de vilde Normanner!“

Vikingerne samlede sig paa deres Togter under Høvdinge, og disse Høvdinge har sikkert ogsaa, naar de var hjemme, været Genstand for særlig Anseelse og maaske haft en vis Magt og Myndighed paa deres Egn. De rejste deres store Gaarde rundt i Landet, og Gaardene nævntes efter dem, Roars Sted (Rosted), Hildirs Sted (Hyldested), Hareks eller Haralds Sted (Harrested) og Halds Sted (Holsted).

Ved Harrested her i Hyllinge Sogn har sikkert en Vikinghøvding ved Navn Harek el. Harald haft sit Hjemsted. Her ryddede han Skov, brød Jord op og byggede Gaard, og hans Folk har maaske efterhaanden ryddet og bygget Side om Side med ham; men Byen Harrested, som bestod af 9 Gaarde og en Mølle, og som blev lagt øde i Krigen med Karl Gustav 1657—1660, samt Herregaarden Harrested i nyere Tid bar hans Navn frem til vore Dage.

Endelig lykkedes det at sætte en Bom for Normannertogene, saa de ophørte. Hertil bidrog ogsaa til sidst Kristendommens Udbredelse i Norden. Nordens Folk blev altsaa af den ene eller den anden Aarsag hjemme paa deres egne Omraader, og lidt efter lidt blev de nødt til ved Opdyrkning af øde Egne og ved Rydning af Skov at finde Erstatning for det, Vikingetogene før havde givet dem.

I Slutningen af Vikingetiden og i Tiden derefter sker der saa et vældigt Fremstød i Landets Bebyggelse. Først grundlægges der, vel nok af Udflyttere fra de gamle overbefolkede Byer, altsaa af fri Bønder, en Mængde ny Byer, og dernæst en Mængde Torper,

som, i alt Fald til en Tid, stod i et vist Afhængighedsforhold til Adelbyerne, Hovedbyerne.

Til den første Gruppe hører paa denne Egn *Fodby* og *Ladby*, som begge to muligvis stammer fra en noget ældre Tid. Første Led i deres Navne betegner sandsynligvis et eller andet Naturforhold. Fodby er en stor Landsby, der inden Udskiftningen skal have haft 27 Gaarde. Endvidere hører til første Gruppe følgende Byer, som alle fik Navn efter de Steder, hvor de rejstes: *Marvede* (Marvith, d. e. Skoven ved Maderne, Engene, el. Skoven med Mareris), *Vallensved* (Vallinges Skov), *Saltø* (Soltæ, d. e. Sylt, lav Strandeng, som til Tider oversvømmes af Saltvand), *Kyse* (i Kløften), *Karebæk* (Kærbækken), *Tornemark* (den tjørnebegroede Mark), *Kvislemark* (Marken ved Kvisselen, d. e. en Aaforgrening), *Fuglebjerj* (Vithfuglebjerj, d. e. Skovfuglebjerj), *Nordtved* (Tved, d. e. et Stykke Jord afgrænset af Skov el. Vand), *Haldager* (Agrene paa Halden, d. e. en jævnt skraanende Flade) og *Næstved* (Tved paa et Næs mellem to Vandløb).

Omkring de fleste af disse ny Adelbyer saavel som omkring de gamle blev dernæst Torperne til. Torpnavnene dannedes af Personnavne, der var almindelige i Slutningen af den hedenske Tid og i de første kristne Aarhundreder.

:Her i Hyllinge har saa allerede i den hedenske Tid en af Bønderne ved Navn Ake dyrket et Stykke af Udmarken op, lige uden for Hyllinge Bymarks Grænse. Han har haft denne Torp som Særeje uden for Byfællesskabet. Han blev maaske fremdeles boende paa sin Gaard i Hyllinge og havde en Bryde (Bestyrer) eller en Fæster ude paa Torpen, som blev

kaldt Akes Torp, *Agerup*. Andre af de Hyllinge Bymænd har efterhaanden fulgt Akes Eksempel, har dyrket Jord op paa Udmarken og bygget Gaarde Side om Side med ham, indtil maaske hver af de Hyllinge Bønder havde sit Særeje derude, som bortfæstedes eller bestyredes af Bryder.

Man kan nu tænke sig, at Overbefolkning i Hyllinge efterhaanden tvang en Del af Bønderne der til at flytte ud paa Torpgaardene, eller ogsaa, at Sønner af de fri Bønder efterhaanden fik dem i Arv. Da det skete, blev Torpen Agerup et selvstændigt Bylav, uafhængigt af Hyllinge.

Uden for Hyllinges og Agerups Bymarker har lidt senere en Mand ved Navn Toste eller Torsten brudt Jord op og bygget Gaard og derved gjort Begyndelsen til en anden Torp, som efter ham fik Navnet *Tostrup*. *Brorup*, Broders Torp eller Torpen ved Broen (over Saltø Aa), kan være en Torp fra Agerup, men det kan ogsaa være muligt, at den er en Aflægger fra Marvede. Yngre end Agerup, Tostrup og Brorup er *Jenstrup*, hvis Navn, Jens' Torp, viser, at den stammer fra Tiden efter Kristendommens Udbredelse her paa Egnen, og det er sandsynligt, at den først er dannet, efter at den kristne Sogneinddeling var gennemført, saa den liggende paa Grænsen mellem 2 Sogne blev opdyrket og befolket dels af Folk fra Hyllinge (eller Tostrup) og dels af Folk fra Vallensved (eller Saltø); thi endnu den Dag i Dag gaar Sognegrænsen midt igennem Byen.

Lidt Nord for Hyllinge lå den indhegnede Skov (Hagenskov), hvor Hyllingerne fra gammel Tid havde deres Svin paa Olden. Endnu minder „Gryntebjerg“ om, hvorledes Hagenskov Bys Omraade, da det var

skovdækket, har været benyttet. Vist nok sidst i Kredsen af Byerne omkring Hyllinge er *Hagenskov* By blevet til, maaske som en Torp under Harrested. Sønderhave var Hagenskavs hegnede Græsgang (Oredrev).

Saaledes skred Bebyggelsen frem ud over hele Egnen. Paa Udmarker og Rydninger mellem Hovedbyerne og langt uden for disses Omraader, længere og længere ud mod Kysten og længere og længere ind i de store Skove mod Nord voksede Torperne frem: *Guderup* (Gydes Torp), *Grimstrup* (Grims Torp), *Bistrup* (Bisses Torp), *Skraverup* (Straaborp, Strobbes Torp?), *Karrebækstorp*, *Gumperup* (Gumbes Torp), *Menstrup* (Manes Torp), *Spjellerup* (Spialtorp?) *Øllerup* (Oles Torp), *Stubberup* (Stubbes Torp), *Rejnstrup* (Regins Torp), Kastrups Jorder stammer fra to nedlagte Landsbyer: *Hammer* (en stenet Bakke) og *Vrangstrup* (Vrangs Torp), *Krummerup* (Krumbes Torp), *Tjustrup* (Tyvs eller Tyges Torp), *Vindstrup* (Vinds Torp), *Skafterup* (Skaftes Torp), *Bisserup* (Bisses Torp), *Nyrup* (den ny Torp) og *Arløsetorp* (Arløses Torp).

Yngre end Torpene er vist følgende Byer og mindre Bebyggelser: *Lund* (Byen ved en mindre Skovdel), *Flenstofte* (Flens Toft), *Brandholt* (Brands lille Skov), *Kjelderød* (Kjelds Rydning), *Næblerød* (Rydning — Næpælde?), *Ravnebjerg* (Skovbjerg med Træer, hvor Ravnene byggede), *Højbjerg* (Byen ved det høje Bjerg, eller Bjerget, hvor Høge havde Tilhold), *Brunemose* (den lyngklædte Mose), *Fodby Old* (Oredrev) og *Stenbæksholm* (Byen paa Holmen ved Stenbækken).

Hvilke religiøse Forestillinger Stenalderfolket og Bronzealderfolket havde, kan vi ikke vide noget om; men af den Omhyggelighed, hvormed de byggede Gravene og værnede om dem, kan vi slutte, at de havde Tro paa Liv efter Døden, og de mange Ting, der efter alt at dømme maa være henlagte som Offergaver til en eller anden Guddom, vidner om, at de havde Tro paa højere Magters Tilværelse.

I Jernalderens sidste Aarhundreder, i Historiens Gry, Sagtiden, var det Asalæren, der var den raadende, Asalæren, der rimeligvis var den romerske Gudetro, omformet efter nordisk Tankegang. Der var jo i de første 400 Aar efter Kristi Fødsel en livlig Forbindelse med det mægtige Romerrige, og det kan da ikke være muligt andet, end at saadan en Forbindelse har haft stærke Paavirkninger til Følge, ogsaa i religiøs Henseende.

Guderne dyrkedes fra Begyndelsen under aaben Himmel, i Lunde, paa Bjerge (høje Bakker) eller paa Holme og Øer (Enø), kort sagt paa Steder, som var indviede til Gudsdyrkelsen; men hen mod Oldtidens Slutning, da Asatroen var i Forfald, byggede man Gudehove og opstillede deri Billeder af Guderne, hvem man bragte blodige Ofringer, Dyr og ikke sjældent Mennesker, (Krigsfanger og Trælle).

Nu kan man vel med nogen Ret tænke sig det muligt, at der her i Hyllinge har været saadant et Gudehov, fordi Hyllinge var en af denne Egns Kernebyer, havde fra Bebyggelsens første Tider været et af denne Egns Kulturbrændpunkter. Endvidere har man vel nok i mangfoldige Tilfælde ved Kristendommens Indtrængen enten omdannet de hedenske Gudehove til kristne Menighedshuse eller ogsaa rejst Kir-

kerne netop paa de Steder, der havde været Midtpunkter for den hedenske Gudsdyrkelse.

Altsaa kan man da forestille sig, at der paa Bakken i Randen af den gamle Rundby har staaet et Gudehov, og at dette Gudehov, bygget af Egetømmer, i Slutningen af det 11te Aarhundrede, da Kristendommens Sejr paa disse Egne rimeligvis var en Kendsgerning, blev omdannet til kristen Kirke og gjorde Tjeneste som saadan, indtil i det 14de Aarhundrede den nuværende Stenkirke rejstes i sin første Skikkelse.

Denne Skildring af en gammel dansk Landsby og dens Omegn i forhistorisk Tid er mest Fantasi, og det kan jo ikke være anderledes, naar man kun har faa bestemte historiske Kendsgerninger at holde sig til. Men jeg har prøvet paa at tegne et Billede af, hvorledes Bebyggelsen efter alt at dømme maa have formet sig gennem de Aartusinder, der er rundne, siden fast Bosættelse blev almindelig i vort Land.

Med større Ret end de fleste andre Folk kan vi jo kalde vort Land vore Fædres Land; thi her har vore Fædre været bosat fra de aller ældste Tider. Vi kan vistnok betragte det som givet, at vore Fædre var de første Mennesker, der befolkede Danmark, da dets Natur efter Istidens Afslutning langt om længe var blevet saadan, at Mennesker kunde friste Livet her.

Om ogsaa beslægtede Folk til Tider kan være trængt ind i Danmark og have bosat sig mellem de oprindelige Beboere, har det ikke i nævneværdig Grad kunnet ændre hverken Folkets Præg eller dets Sprog. Den Forskel, der i vore Dage kan være paa

danske Folk med Hensyn til Hovedets Form, Haarrets og Øjnenes Farve, Legemshøjde og Legemsform, var maaske allerede til Stede hos de Folk, der først betraadte den danske Jord.

Det er Fædrenes Jord, vi bor og bygger paa, og alle Vegne kan vi finde Minder om de for Aartusinder siden døde Slægters Liv, ikke alene i det store og iøjnefaldende som Dysser, Jættestuer og Runesten, men ogsaa i den myldrende Mængde af smaa Ting, der fra den danske Muld blinker os i Møde, og tillige i vore gamle Stednavne, der ikke blot kan fortælle mangt og meget om vort Fædrelands Naturforhold i fjerne Tider, men ogsaa om de Mænd, der i forhistoriske Tider enten som Førere og Høvdinge eller som jævne ihærdige Rydningsmænd gjorde deres til at bygge vort Land. Vi er jo med i Kæden og skal føre det videre, som de lagde Grunden til.

Mindet lader som ingenting, er dog et lønligt Kildespring.

Efternævnte Skrifter har været til Hjælp ved Udarbejdelsen :
H. Ussing: „Stednavne i Sorø Amt“. — J. Stenstrup: „Danmarks Riges Historie“. — J. Stenstrup: „Danske Stednavne“. — Both: „Danmark“ med Navneformer efter Kong Valdemars Jordebog.